

yolu buradan geçer. Şindiya, Holkar ve Nersingher şehirleri ile komşudur. Bölgenin iklimi ılıman ve su kaynakları zengindir; Parbatı ve Betva nehirleri de bu civardan doğar. Puhta Pul Talão ve Bera Talão gibi göller şehrin çevresine tabii güzellik kazandırır. Önceleri Bopal İslâm Devleti'nin başşehri olan Bopal, 1956'dan sonra Medya Pradeş eyaletinin merkezi haline getirildi. Bölgenin diğer önemli şehirleri İslâmgerh, Ahta, Sehuro ve Raisen'dir. Nüfusu 1981 sayımına göre 671.018 olan Bopal'de halkın çoğunluğu müslümandır. Bopal bölgesinin en eski yerleşme merkezi Raisen'deki Bocpur olup Ganj'a güneyden karışan Betva nehrinin doğusunda yer alır. Paramara Rajputları'ndan Raca Boc'un XI. yüzyılda inşa ettirdiği büyük Şiva Tapınağı'nın kalıntıları bugüne kadar gelmiştir. Yine bu civarda Cayna azizlerinden Adinatha'nın büyük bir heykeli ve tapınağı bulunmaktadır.

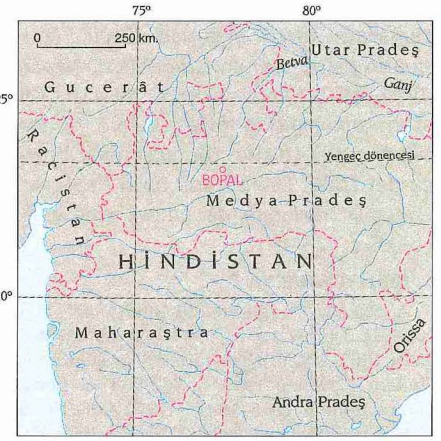
Bopal şehri 1728'de, devletin de başnisi olan Dost Muhammed Han tarafından kurulmuştur. Sonradan Dost Muhammed, şehri dış tehlikelere karşı korumak gayesiyle Hintli eşi Feth Bibi'nin adını verdiği Fetihergh Kalesi'ni inşa ettirmiştir. Bugün şehrin bu bölümü Şehr-i Hâs adıyla anılmakta ve şehrin diğer önemli iki bölgesine de Cihangirâbâd ve Ahmedâbâd denilmektedir. Daha önce İslâmnagar'da oturan nevwâb Feyz Muhammed Han başşehri Bopal'e nakletmiştir. Şehir Pindârî istilâsı sırasında harap olmuş ise de Nezîr Muhammed Han tarafından kısa süren hükümdarlığı döneminde (1816-1818) imar edilerek eski canlılığına kavuşturulmuştur.

Şehrin en önemli yapıları Tac Mahal Sarayı ile yanındaki Tâcû'l-mesâcid adlı büyük camidir. Kırmızı ve mor kesme taşlardan yapılmış gayet ince ve yüksek minareleriyle Kudsiyye Begüm Camii de

Hint-İslâm mimarisinin en güzel eserlerindendir. İskender Begüm, Şah Cihan Begüm ve Sultan Cihan Begüm dönemlerinde şehirde yol inşası ve ışıklandırma gibi imar hizmetleri yapılmış ve kültür hayatı da bu begümlerin himayesinden büyük gelişmeler kaydetmiştir.

Bopal tarihi boyunca İslâmî ilimlerin öğrettiği önemli bir merkez olarak tanınmıştır. 1947'de Hindistan'ın istiklâline kavuşması üzerine kurulan eyaletlerden Orta Hindistan'daki Medya Pradeş'te ve Bopal'de İslâmî eğitim faaliyetinin sona ermesinden korkulmuşsa da o zaman Bopal Devleti'nin kadısı ve Bopal'deki Câmia-i Ahmediyye'nin rektörü olan Seyyid Süleyman Nedvî'nin idaresinde Dârü'lûm Medresesi'nin kuruluşu müslümanların ümitlerini canlandırmıştır. Darü'lûm'un kuruluşunda Bopal'deki Tâcû'l-mesâcid camiinin imamı Mevlânâ Muhammed İmrân Han Nedvî'nin de çok gayretleri olmuştur. İslâmî ilimlerin öğretilmesindeki sistem bakımından Leknev'deki Nedvetülulemâ modeline benzeyen Dârü'lûm ile Câmia-i Ahmediyye daha çok dinî eğitim merkezleridir. Bugün aralarında müzik akademisinin de bulunduğu on beş yüksek okul, 1970'te kurulmuş olan Bopal Üniversitesi'nin bölümlerini teşkil etmektedir.

Bopal önemli kara ve hava yolları üzerindedir. Üretime yönelik sanayinin geliştiği şehirde çırçır, dokuma ve kumaş boyama, transformatör, demiryolu makasları, çekme motoru, elektrik malzemeleri, spor aletleri, kibrit vb. fabrika ve imalâthaneleri bulunmaktadır. Haşere mücadelesi için ilâç üreten Union Carbide Corporation'ın (ABD) depolarının 3 Aralık 1984'te gaz kaçırmaya üzerine meydana gelen dünyanın en büyük kimyevî madde kazasında 3600 Bopalli ölmüş ve 50.000 kişi de hasta olmuştur.

Bopal

Bopal, tabii güzellikleri ve tarihi yöreleriyle Hindistan'ın turist çeken en önemli merkezlerinden biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Imperial Gazetteer of India, Oxford 1908, VIII, 142-145; Abul Hasan Ali Nadwi, *Muslims in India* (trc. Mohammad Asif Kidwai), Lucknow, ts. (Academy of Islamic Research and Publications), s. 94, 95; V. P. Menon, *The Story of Integration of the Indian States*, Calcutta 1956, s. 304-306; Abdul Hai, *India During Muslim Rule*, Lucknow 1977, s. 71-72; S. Israel — B. Grewal, *India*, Singapore 1985, s. 149-151; "Bhopâl", *IA*, II, 596; A. S. Bazmee Ansari, "Bopal", *EI*² (Ing.), I, 1196-1197.

ENVER KONUKÇU

BORAZÂNÎ ALİ DEDE MESCİDİ ve TÜRBESİ

Rodos'ta XVI. yüzyılda kurulmuş
Gülşenî tekkesini meydana getiren
mescid, türbe ve meşrutadan ibaret
küçük bir külliye.

Borazânî
Ali Dede
Mescidi'nin
yan duvar ve
minaresi ile
çatısı
çökmüş olan
türbesinin
ön cephesi -
Rodos /
Yunanistan

Kanûnî'nin 1522 Rodos seferinde borazancıbaşı olan Ali Dede, aynı zamanda Gülşenîyye'nin kurucusu İbrâhim Gülşenî'nin halifelerinden Abdi Halife'nin dervişlerindendi. Rodos'un fethinden sonra padişahın izniyle buraya yerleşerek Halvetiyye'nin Gülşenîyye şubesine bağlı bir tekke açtı. Rodos'ta Kaleiçi'nde Omi-riu sokağında küçük bir külliye halinde düzenlenmiş bulunan yapılar, avlu içindeki bir mescid, bir türbe ve bir meşrutadan meydana gelmektedir. Ali Dede ilk dergâhını, Diocletianus zamanında (284-307) öldürüldüğüne inanılan Azize Kyriaki'ye ithaf edilmiş XIV. yüzyıla ait bir kilisenin yanında yer alan bir evde kur-

muştı. Bu küçük kilise fetihten sonra bir minare eklenerek camiye çevrilince Ali Dede de tekkesini buraya nakletmiştir. Daha sonra halk buraya Alaca Tekke veya Borazânî Ali Baba Mescidi demeye başlamış ve bu isim caminin adı haline gelmiştir. Kesme taştan yapılmış üzeri beşik tonozlu, tek kapılı ve alçak pencere bina mahallî üslûbun tipik bir örneğidir. Sol taraftaki minareye yuvarlak kemerli bir kapı ile dışarıdan girilir. Bütün Rodos'taki benzerlerinde olduğu gibi klasik özellikte olan minare, kare bir temel kaideye oturan sekiz cepheli bir pabuç kısmı üzerinde yükselir. Üçgenli örgülerle esas silindirik gövdeye geçilen tek şerefeli ve kısa olan bu minarenin konik külâhı da taştandır. Günümüzde alemi düşmüşse de minare nisbeten iyi bir durumdadır.

Mescidin kapısı üstünde mermerden çift sütun üzerine on satır halinde ta'lik hattıyla yazılmış tamir kitabesi bulunmaktadır. Feyzi mahlaslı bir şairin yazdığı kitâbe metnine göre harap olan tekke, Cezâyir-i Bahr-i Sefid Valisi Kayserili Ahmed Paşa tarafından kendi parasıyla 1287'de (1870-71) tamir ettirilmiştir.

Mescidin sol duvarına bitişik olan türbe tamamen müstakildir. Yapı malzemesi ve üslûbu minare ile hiçbir benzerlik göstermez. Küçük, kare planlı, üzeri ahşap çatılı ve biri yanda olmak üzere iki pencerelidir. Ahşap sandukanın etrafı demir bir şebeke ile çevrilidir. Türbenin giriş kapısı üzerinde dört satırlık mermer bir kitâbe vardır. Yazı tarzı mescidinkiyle aynı özellikler taşıyan bu kitâbenin metni şöyledir: "Tarikat-ı Aliyye-i Gülşenî mürsîdânından Boruzen Ali Baba Fâtih Sultan Süleyman Hazretleri'yle fî 20 Receb 928'de [15 Haziran 1522] birlikte gelip fî 5 Saferü'l-hayr 929 [24 Aralık 1522] tarihinde Rodos'un fethinde bulunup fetihten sonra Rodos'ta ihtiyâr-ı ikâmet eylemiş, irşad ile imrâr-ı vakt ederek irtihal etmiştir. Rahmetulâhi aleyh".

Burada dikkati çeken önemli husus, kitâbenin hangi tarihte konulduğunun belli olmayışdır. Ancak her iki kitâbe tipik XIX. yüzyıl eseri özellikleri göstermektedir. Bu da Ahmed Paşa'nın mescidi tamir ettirirken Borazânî Ali Dede'nin türbesini de yaptırdığını gösterir. Zira türbenin inşaat malzeme ve tekniği XIX. yüzyıl özelliğini taşımaktadır. Ayrıca Borazânî Ali Dede'nin sandukasının baş ve ayak taşları da yoktur. Çevrede

yapılan araştırmalarda XVI. yüzyıla ait bir mezar taşı veya kitâbe parçası da bulunamamıştır. Büyük bir ihtimalle buradaki taşsız mezarın üzerine Ahmed Paşa bu türbeyi tamamen bir makam olarak inşa ettirmiştir. Omiriu sokağındaki dar girişten mescide kadar olan yer döşemesi tipik Rodos işi motiflidir.

Bu küçük külliye'nin bugünkü durumu ise içler acısıdır. Türbenin çatısı çökmüş, sanduka da yer yer parçalanmıştır. Ardiye olarak kullanılan cami harimi de çok bakımsız ve arka bahçesi çöplük görünümündedir. Çökerek yok olmaya terk edildiği anlaşılan cami ve türbenin kurtarılması, Rodos'ta henüz ayakta duran bir fetih eserinin ihyası mânasını taşıdığından önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Peçeylu İbrâhim, *Târih*, I, 58, 59; *Sicill-i Os-mânî*, I, 304; Celâlettin Rodoslu, *Rodos ve İstanköy Adalarında Gömülü Tarihî Simalar*, Ankara 1945, s. 31-33; Zeki Çelikkol, *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, Ankara 1986, s. 59; H. Balducci, *Rodos'ta Türk Mimarisi* (trc. Celâlettin Rodoslu), Ankara 1987, s. 67-68; Esin Yücel-Turnali, "Rodos ve Bir Türk Eseri, Borazanî Ali Dede Mescidi ve Türbesi", *TTOK Belleteni*, sayı 80/359 (1992), s. 36-40.

ESİN YÜCEL-TURNALI

BORÇ

**Kişileri birbirlerine karşı
bir şey yapmak yahut vermekle
yükümlü kılan hukukî ilişki veya
bu ilişkinin doğurduğu yükümlülük
anlamında kullanılan hukuk terimi.**

Tarifi. Borç terimi Türkçe'de birbirinden farklı üç mânada kullanılmaktadır. En geniş kapsamıyla borç (veya borç ilişkisi), iki veya daha fazla kişi arasında birini diğerine veya her ikisini birbirine karşı bir edimde (edâ) bulunmakla yükümlü kılan hukukî bağıdır. Sadece bir tarafın edimde bulunmakla yükümlü olduğu borç ilişkisine tek taraflı, her iki tarafın yükümlü olduğu borç ilişkisine de iki taraflı borç denir. *Mecelle*'nin 262. maddesinde konu edinilen borç bu anlamda kullanılmıştır. Daha dar mânada borç, taraflardan yalnız birisinin diğerine karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu şeyi yani edimi ifade eder. *Mecelle*'nin 657. maddesindeki borç terimi de bu anlamdadır. Bu edim, herhangi bir şeyi yapma veya verme şeklinde müsbet olabileceği gibi yapmaktan kaçınma şeklinde menfi de olabilir. En dar mânasıyla borç ise para borçlarını ifade et-

mektedir (*Mecelle*, md. 32, 252); kelime Türkçe'de daha çok bu anlamda kullanılır (para borçlarının özel bir türü olan ödünç alma ve vermeyle ilgili olarak bk. KARZ).

En geniş mânasını da içine almak üzere Arapça'da borç kavramını ifade eden yerleşmiş bir terim yoktur. Çağdaş hukukçular bu anlamda **müceb**, **iltizâm**, **tekliif**, **taahhüd**, **vecibe**, **vâcib** veya **deyn** kelimelerini tercih etmektedirler. Yalnız deyn genel olarak "borç" mânasına geldiği ve aynı kökten türeyen **dâin** "alacaklı", **medîn** ve **medyûn** da "borçlu" anlamını taşıdığı gibi özel olarak zimmette mevcut para ve misli eşya borçlarını da ifade etmekte (*Mecelle*, md. 158) ve aynı zıddı olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra "borçlu" anlamında **mültezim**, "alacaklı" anlamında **mültezemün leh** ve **tâlib** (*Mecelle*, md. 644) kelimeleri de literatürde yer almaktadır.

Meselecî (kazuistik) bir metotla teşekkül edip gelişen İslâm hukukunda bütün borç nevilerini içine alan genel bir nazariye mevcut olmadığından borcun tarifi, unsurları, kaynakları, çeşitleri, sonuçları ve sona ermesi hakkında klasik fıkıh kitaplarında müstakil bir bölüm ve toplu bir bilgi bulmak mümkün değildir. Söz konusu bilgiler usul ve fûrû kitaplarının başta "Kitâbü'l-Büyû" olmak üzere çeşitli bölümlerine dağılmış durumdadır. Fakat yine de bu bölümlerden İslâm hukukunda borç nazariyesinin genel esaslarını çıkarmak mümkündür.

Unsuruları. Borcun unsurları borcun tarafları, konusu ve sebebi olmak üzere üç kısımdan oluşur. Borcun tarafları, edimi yerine getirmekle yükümlü olan borçlu ile kendisine karşı bir edimde bulunulacak olan alacaklıdır. İki taraflı akidlerde borcun tarafları birbirlerine karşı hem alacaklı hem de borçludur. Taraflar tek kişi olabileceği gibi ortak borçlarda görüldüğü üzere birden fazla da olabilir. Borcun teşekkülü anında tarafların mevcut olması ve bilinmesi gereklidir. Fakat alenî mükâfat vaadinde, benzeri bir kurum olan **cuâle***de olduğu gibi, bazan alacaklının başlangıçta bilinmemesi mümkündür. Ancak her hâlükârda borcun edâsına hak kazanıldığı anda hak sahibinin bilinmesi gerekir.

Borç ilişkisinde yapılması gereken fiile (edim) borcun konusu denir. Bu edim ya para veya misli eşya borcunun ödenmesi (deyn edimi) veya muayyen bir malın teslimi (ayn edimi) yahut da bir işin yapılması (iş edimi) şeklinde olabilir. Bu üç